ספר נחום

עם פירוש ר׳ דוד קמחי מוגה עם רב העיון על ידי פרנקישקוש וואטבלוש
איש נוצרי המלמד במצות המלך פרנקישקוש יר״ה לבני עמו דעת לשון
הקדש ונדפס בבית רוברטוש סטפ״נוש יצ״ו בחדש אלול
שנת רצ״ט לפ״ק פה פאר״יש העיר הגדולה
והיא בצרפת:

Naum cum commentariis R. Dauid Kimhi, à Francifco Vatablo, Hebraicarum literarum Regio profeffore, fumma cura & diligentia recognitis.

PARISIIS.
Ex officina Roberti Stephani, typographi Regii.
M. D. XXXIX.

עמי עשו

Cum priuilegio Regis.

מַשָּׂא נִינְוֵה סֵפֶר חֲזוֹן נַחוּם הָאֶלְקֹשִׁי׃

משא נינוה ספר חזון נחום האלקושי· זאת הנבואה נאמרה על נינוה
ונינוה היתה למלך אשור · כמו שכתוב מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את ברא׳שית י׳
נינוה · ומלך אשור הרע לישר׳ והגלה אותם מארצם והקדוש ברוך הוא נקם
נקמתם ע״י נבוכדנצר שהחריב מלכו׳ אשור · ואמרו רז״ל שנה ראשונה שמלך
נבוכדנצר כבש את נינוה שניה כבש את יהויקים · ונחום זה הנביא
לא אמר הכתוב באיזה דור נתנבא · וקראו אלקושי מתיחס אל עירו או
אל אבותיו · ובסדר עולם יואל נחום חבקוק נתנבאו בימי מנשה · ולפי
שלא היה כשר מנשה לא נקראו על שמו · וחי״ת חזון נקודה בשו״א ופת״ח כי
הוא סמוך כמו חזון ישעיהו׃ ישעיה א׳

אֵל קַנּוֹא וְנֹקֵם יְהוָה נֹקֵם יְהוָה וּבַעַל חֵמָה נֹקֵם
יְהוָה לְצָרָיו וְנוֹטֵר הוּא לְאֹיְבָיו׃ יְהוָה אֶרֶךְ
אַפַּיִם וּגְדָל־כֹּחַ וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה יְהוָה בְּסוּפָה
וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ וְעָנָן אֲבַק רַגְלָיו׃ גּוֹעֵר בַּיָּם
וַיַּבְּשֵׁהוּ וְכָל־הַנְּהָרוֹת הֶחֱרִיב אֻמְלַל בָּשָׁן וְכַרְמֶל
וּפֶרַח לְבָנוֹן אֻמְלָל׃ הָרִים רָעֲשׁוּ מִמֶּנּוּ
וְהַגְּבָעוֹת הִתְמֹגָגוּ וַתִּשָּׂא הָאָרֶץ מִפָּנָיו וְתֵבֵל
וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ׃ לִפְנֵי זַעְמוֹ מִי יַעֲמוֹד וּמִי
יָקוּם בַּחֲרוֹן אַפּוֹ חֲמָתוֹ נִתְּכָה כָאֵשׁ וְהַצֻּרִים
נִתְּצוּ מִמֶּנּוּ׃

אל קנוא ונוקם ה׳· מקנא הוא בעבור עמו כמו שאמר ויקנא ה׳ לארצו· יואל ב׳
כי הוא רואה אותם בצרה גדולה בגלותם׃ ונוקם· שיקח נקמתו מאת
מלך אשור ומזרעו · כי אע״פ שברצון האל יתברך הגלה כמו שאמר הוי אשור ישעיה י׳
שבט אפי הוא הוסיף להרע יותר מן הראוי · כמו שאמר אני קצפתי מעט זכריה א׳
והמה עזרו לרעה׃ נוקם ה׳ וגו׳ · כבעל הענין לחזק · וי״מ כי זכר ג׳
נקמות כנגד ג׳ גליות שהגלה מלך אשור את ישראל · וצריו ואויביו הם
מלכי אשור במקום הזה · וכן עשה לכל צרי ישראל כמו שעשה למלך

מצרים ולמלך בבל ולשאר המריעים לישראל . ואויבי ישראל הם אויבי האל
ועריו : ונוטר. כמו שומר ר״ל אעפ״י שאינו לוקח נקמתו מאויביו מיד
שומר הוא העון להם עד זמן שיקח נקמתו מהם או מבניהם : קנוא .
תפ׳ר כמו כי ה׳ קנא שמו אלא שהם שני משקלים : יהוה ארך אפים. שמות ל״ד
כך היא מדתו שמאריך כעסו לרשעים : וגדול כח. גדל כח הוא לסבול כעסו
שלא ינקם מיד . וכן אמר משה רבינו עליו השלום יגדל נא כח אדני . במדבר י״ד
ואמר אחריו ה׳ ארך אפים : גדול . כתי׳ בוי״ו וקרי בלא וי״ו בקמ״ץ חט״ף
הד״לת מפני סמיכותו על מלה מלעיל : ונקה לא ינקה . אף על פי
שמאריך אפו לרשעי׳ כמו שהאריך למלכי אשור ולסוף לקח נקמתו מהם :
ה׳ בסופה ובשערה דרכו. כשיבא על אויביו להשחית קל מהרה כרגע יבא
כמו שבאה הסופה והסערה : וענן אבק רגליו. ענינו ענן חשך . כמו
ויהי הענן והחשך : אבק רגליו. הגזרות הבאות מסבתו על האויבים הם שמות י״ד
להם לחושך ואפלה. והמשילם לאבק הנופל מתחת הרגלים : גוער בים
ויבשהו . ואיך לא יעשה במלכי אשור כרצונו והנה הוא גוער בים שהיא
בריאה עצומה בבריאות הארץ וכשירצה ישיבהו יבשה כמו שעשה בים סוף .
ואמ׳ בו לשון גערה כאדון הגוער בעבדו . וכן אמ׳ ויגער בים סוף ויחרב . תלים ק״ו
והנה יהפך הטבע והמנהג כל שכן שישליט אומה באומה להשחיתה שאין בזה
הפך טבע ומנהג : וכל הנהרות החריב. ואם בים כחו ויכלתו להפך
טבעו כל שכן בנהרות שאינם עצומים כמו הים ויחריב אותם וישיבם יבשה
כשירצ׳ בהפך הטבע כמו שעשה בירדן ובלא הפך טבע כאשר יעצר השמים
ולא יהיה מטר וייבשו הנהרות : אמלל בשן וכרמל ופרח לבנון אמלל.
ואז בעצירת המטר אמלל מקום המרעה ולא יהיה עשב ודשא וכל ירק וכן
פרחי עצי הלבנון ייבשו . ואף על פי שפי׳ הפסוק כמשמעו הנה הוא משל
על מלכי האומות ועל המון העמים: ויבשהו. מן הדגוש משפטו וייבשהו
בהעלמת שני יודי״ן ומפני כובד התנועה הפילו יו״ד השרש והפילו תנועתה על יו״ד
האית״ן . ואא״א ז״ל כתב כי הוא מבנין הפע״ל משפטו וייבשהו : הרים.
אפילו ההרים שהם העמודים שביסוד העפר רעשו ממנו כשירצה ירעשו
ויפלו . וזהו כשיהיה רעש הארץ והכל כרצונו : התמוגגו. נמסו :
ותשא הארץ. ותשרף. כמו וישאם דוד ואנשיו . אלא שזה פעל עומר . שמואל ב׳ ה׳
והענין חרבן הארץ כמו שאמר גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגומר . כאלו דברים כ״ט
היא שרופה שלא יעלה בה כל עשב. או שתהיה ממש כסדום ועמורה :
לפני זעמו. מבואר הוא כאשר לפניו : חמתו נתכה כאש . והאש אינה
נתכת אבל היא מתכת אלא פירוש חמתו נתכת על אויביו כדבר הנתך מפני
האש . וכן תרגם יונתן. ועוד יוכל לפרש נתכה כאש בלא חסרון ור״ל אש
הברקים שהיא נתכת ורצה מלמעלה למטה כרגע . וכן אמר כברקים ירוצו. נח׳ סימ׳ ב׳
ואמר בדרך משל על חמת האל הנתכת על אויביו וישלח חציו ויפיצם וברקים, תלים י״ח
רב ויהומם . או פירושו כמו הפוך חמתו כאש נתכה. כלומ׳ חמתו שהיא
כאש נתכת .

כאש נתכה על אויביו : והצורים נתצו ממנו. כמשמעו. או הוא דרך
משל כמו שפירשנו :

טוֹב יְהוָה לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיֹדֵעַ חֹסֵי בוֹ ׃
וּבְשֶׁטֶף עֹבֵר כָּלָה יַעֲשֶׂה מְקוֹמָהּ וְאֹיְבָיו יְרַדֶּף־
חֹשֶׁךְ ׃ מַה־תְּחַשְּׁבוּן אֶל־יְהוָה כָּלָה הוּא עֹשֶׂה
לֹא־תָקוּם פַּעֲמַיִם צָרָה ׃ כִּי עַד־סִירִים סְבֻכִים
וּכְסָבְאָם סְבוּאִים אֻכְּלוּ כְּקַשׁ יָבֵשׁ מָלֵא ׃
מִמֵּךְ יָצָא חֹשֵׁב עַל־יְהוָה רָעָה יֹעֵץ בְּלִיָּעַל ׃
כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־שְׁלֵמִים וְכֵן רַבִּים וְכֵן נָגֹזּוּ
וְעָבָר וְעִנִּתִךְ לֹא אֲעַנֵּךְ עוֹד ׃ וְעַתָּה אֶשְׁבֹּר
מֹטֵהוּ מֵעָלָיִךְ וּמוֹסְרֹתַיִךְ אֲנַתֵּק ׃ וְצִוָּה עָלֶיךָ
יְהוָה לֹא־יִזָּרַע מִשִּׁמְךָ עוֹד מִבֵּית אֱלֹהֶיךָ
אַכְרִית פֶּסֶל וּמַסֵּכָה אָשִׂים קִבְרֶךָ כִּי קַלּוֹתָ ׃

טוב ה'. טעם הפסוק נמשך עד סופו. ר"ל ישראל שהם חוסים בו יהיה
האל טוב להם ויהיה להם למעוז ביום צרת מלכי אשור. כי אע"פ שהחריב
מלכות אשור ישראל שהם בגלות בארצם ימלטו מחרב נבוכדנצר : ויודע
חוסי בו. יודעם ומכירם לטובה ומשגיח עליהם. וכן כי יודע ה' דרך צדיקים: תהלים א
חוסי בו. נסמך על אות השמוש. וכן כל חוסי בך. הרי בגלבוע. גמולי תהלים ה'
מחלב. והדומים להם : ובשטף עובר. מקומה של נינוה שזכר ישטוף אותה שמואל ב' א'
בפעם אחת בשטף עד שיעשה כלה מקומה שלא יהיה נכר מקום שהיה שם ישעיה כ"ח
עיר מושב. ירדף. פעל יוצא לשלישי. האל מרדף והחשך רודף והאויבים
רודפים וחשך הוא משל לצרה הגדולה: מה תחשבון. אמר כנגד אויביו
שהם אנשי נינוה מה תחשבון אתם על ה' הגוזר עליכם רעה זאת תחשבון
כי לא יוכל לעשות זאת כמו שאמר מלך אשור כי יציל ה' את ירושלם מידי : ישעיה ל"ו
כלה הוא עושה. רעה כי כלה הוא עושה אתכם : לא תקום פעמים
צרה. כי בפעם אחת יכלה אתכם : כי עד סירים סבוכים. יבואו
להיות משל עד סירים סבוכים כלומר הקוצים הסבוכים יחד כי לא יוכל אדם

שמואל ב׳ כ״ב לקחתם ממקומם כמו שאמר כי לא ביד יקחו׃ ומה יעשה אדם בהם ישרפם
שמואל ב׳ כ״ב באש במקומ׳ ׃ כמו שא׳ שרוף ישרפו בשבת׃ כן יהיו בני אשור שהיו
מכאיבים בני העולם כמו היוגע בקוצים ובבא עת חרבנם יכלו שלא ישאר
בהם דבר כמו הקירים או כמו הקש היבש שמלא עתו לקטר שישרף במהרה
קל מאד ולא ישאר לא מהקירי׳ ולא מהקש לא פחם ולא דשן׃ כי לא יעשו
פחם לרקותם ׃ וגם מעט הדשן שיעשו הולך ברוח קל מהרה׃ כן יהיו בני
אשור ׃ ומה שאמר וכסבאם סבואים ר״ל שיהיו כמו השכורים נופלים
בארץ שלא יהיה בהם כח להלחם כנגד אויביהם הבא׳ עליהם ואוכלו במהרה
כמו הקירים או כקש יבש מלא ׃ ממך יצא׃ אמר כנגד נינוה כל זה
הגמול יהיה לך על רעתך שעשית לישראל וממך יצא המלך שיהיה חושב על
ה׳ רעה שעלה על ארץ ישראל והשחיתם וחשב ללכוד ירושלם׃ ופי׳ על ה׳ על
עם ה׳׃ גם על ה׳ בתחילה חשב רעה שאמ׳ שלא יוכל להציל את ירושלים מידו
והיה חושב ויועץ על ה׳ את רעה ודבר בליעל ׃ כה אמר ה׳׃ אמר כנגד
ירושלם אם שלמים אם מחנה אשור הבאים עליך שלמים כמו שהם בשלום
לא יפחדו מאדם כי כל הארצות כבשו ׃ וכן רבים׃ וכמו כן רבים הם
במספר׃ וכן נגוזו ועבר׃ כן יהיו נגוזים במהרה ויעבור כל חילם וכחם׃
מלכים ב׳ י״ט וכן אמר ויצא מלאך ה׳ ויך במחנה אשור וגו׳ ׃ ועניתיך׃ ואם עניתיך על
ידו כי כל ארץ ישראל כבש זולתי ירושלם לא אענך עוד ׃ לא אענך עוד׃
על ידו כי הוא וכל חילו יכלו ׃ ועתה אשבור מוטהו׃ המוט והעול
שהיה מרים על צוארך עתה אשברהו ׃ וכפל הענין במ״ש ומוסרותיך אנתק׃
ואמר מוטהו ואמר מוסרותיך כי הכינויים יבאו בשמות עם הפועל ועם
ישעיה נ״ו הפעל׃ וכן ושמחתים בבית תפלתי׃ שמעתי את תפלתך׃ וצוה עליך׃
מלכים א׳ ט׳ אמר כנגד מלך אשור ׃ לא יזרע משמך עוד׃ כי לא ישאר ממך זרע
מלכים ב׳ י״ט נקרא בשם המלוכה ׃ כי מלך אשור הכוהו בניו בחרב והמה ברחו ונמלטו
ארץ אררט ׃ מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה׃ כי בבית נסרוך אלהיו
נהרג וכיון שנהרג שם בטלו אותו הבית מהיות שם עוד פסל ומסכה ׃ ואחר
שנהרג שם ברצון האל ית׳ שהעיר רוח בניו להרגו שם הרי הוא כאלו האל ית׳
הכרית משם פסל ומסכה׃ וכן אשים קברך׃ פי׳ שם בבית אלהיך אשים קברך׃
כי קלות׃ תהיה נקלה ונבזה כי בניך יהרגוך׃ ועוד בבית אלהיך׃ זה יותר
קלון ובזיון ׃ וזהו עונש כי הקילותני בדבריך ואמרת כי לא אוכל להציל את
ירושלם מידך ושמתני כאלהי גויי הארצות ׃

הִנֵּה עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם חָגִּי יְהוּדָה חַגַּיִךְ שַׁלְּמִי נְדָרָיִךְ כִּי לֹא יוֹסִיף עוֹד לַעֲבָור־בָּךְ בְּלִיַּעַל כֻּלֹּה נִכְרָת׃

הנה על

הנה על ההרי'. במות סנחרי' בשרו בארץ יהודה שישבו בעריה כבראשונה
וילכו לחוג בירושלם ולזבוח זבחיהם ולשלם נדריהם · כי לא יוסיף עוד
סנחריב לעבור בארצם כי כבר מת: כלה נכרת· כי גם בניו ברחו ולא
יוסיף עוד לבא :

ב עָלָה מֵפִיץ עַל־פָּנַיִךְ נָצוֹר מְצוּרָה צַפֵּה־דֶרֶךְ
חַזֵּק מָתְנַיִם אַמֵּץ כֹּחַ מְאֹד׃ כִּי שָׁב יְהוָה
אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב כִּגְאוֹן יִשְׂרָאֵל כִּי בְקָקוּם
בֹּקְקִים וּזְמוֹרֵיהֶם שִׁחֵתוּ׃ מָגֵן גִּבּוֹרֵיהוּ מְאָדָּם
אַנְשֵׁי־חַיִל מְתֻלָּעִים בְּאֵשׁ־פְּלָדֹת הָרֶכֶב בְּיוֹם
הֲכִינוֹ וְהַבְּרוֹשִׁים הָרְעָלוּ׃ בַּחוּצוֹת יִתְהוֹלְלוּ
הָרֶכֶב יִשְׁתַּקְשְׁקוּן בָּרְחֹבוֹת מַרְאֵיהֶן כַּלַּפִּידִים
כַּבְּרָקִים יְרוֹצֵצוּ׃ יִזְכֹּר אַדִּירָיו יִכָּשְׁלוּ
בַּהֲלִיכוֹתָם יְמַהֲרוּ חוֹמָתָהּ וְהֻכַן הַסֹּכֵךְ׃

עלה מפיץ· המפיץ שעלה על פניך נכרת והוא סנחריב שהפיץ בניך בגלות:
נצור מצורה · המצורות והערים הבצורות שתפש מלך אשור והחריבם נצרו
ושמרו אותם לא תניחום הפקר שובו ושבו בתוכם ולא תפחדו עוד ממלך
אשור· מצורה ענין חוזק· וכן ויבן ערי מצרה ביהודה : צפה דרך · צפו ד"ה ב' י"ד
דרך שהיה בא בה כי לא תראוהו עוד : נצור· צפה· מקור · וכן חזק
אמץ : חזק מתנים אמץ כח מאד · חזקו מתניכם ואמצו כח כי לא
תיראו עוד ממנו · ופי' אמץ כח אמצו כחכם בלב טוב ובבטחון שתבטחו
בה' ית': וכן ואיש דעת מאמץ כח : כי שב ה' את גאון יעקב · אם משלי כ"ד
כדברי ר' יונה ז"ל יהיה יוצא · כמו ושב ה' אלהיך את שבותך · והדומים דברים ל'
לו · ואם כדברי ר' יהודה יהיה ענין הנחה והשקט · ואמר כי במות
סנחריב ישוב גאון יעקב כמו שהיה · והו כגאון ישראל כי ישראל הוא
יעקב· וזה בימי חזקיהו: גאון יעקב· הוא ירושלם וארץ יהודה ·
כמו את גאון יעקב אשר אהב סלה· שהוא אומר על ירושלם· כמו שאומר תלים מ"ז
אוהב יהוה שערי ציון מכל משכנות יעקב : בקקום בוקקי' · האויבי' תלים פ"ז
הריקום מכל טוב והנה הוא פעל יוצא· גפן בוקק פעל עומד : וזמוריהם הושע י'
שחתו · נטיעותיהם וזמוריהם שחתו שנה בשנה בבואם בארצם· כמו שאמר
וישחיתו

שופטים ו׳ וישחיתו את יבול הארץ · וי״ת וזמוריהם כמו מזמרת הארץ שתגם וקידוי
בראשית מ״ג תושבחתהון חבילו : מגן גבוריהו · אמר על חיל נבוכדנצר הבאים
על נינוה : גבוריהו · כמו גבוריו : מאדם · אמר זה לשתי הכוונות וכן
אנשי חיל מתולעים שפירש׳ לבושים בגדים צבועים בתולעת שני · האחת
לגדולתם ורוב כבודם · והאחת לפי שהוא צבע מבהיק ומירא בני אדם :
באש פלדות הרכב · הרכב הוא כאלו הולך באש פלדות · כי גלגלי הרכב
הם ברזל וכשמרוצתם בדרכים על האבנים יוצא אש מתוכם מכח המרוצה ·
דניאל י׳ ודמה שהרכב הוא באש פלדות · ופלדות הוא כמו הפך מן כלפידי אש :
ביום הכינו · ביום שיכין נבוכדנצר את החיל לבא על נינוה כן תהיה תכונתו :
והברושים הרעלו · י״מ החניתות שהם עץ ברושים · אמר כי הם המות
בראשם להמית מהר מי שיתקעו בהם כי עושי׳ חניתות מברושי׳ והם חדי׳ בראשם
שמואל ב׳ י״ח ותוקעי׳ אותם בגוף האדם · כמו שאומר ביואב ויקח שלשה שבטים בכפו
ויתקעם בלב אבשלום : הרעלו · מן תרעלה שמפרשים הם המות וא״א ז״ל
פי׳ תרעלה רעדה · ופי׳ הרעלו רעדו · ופי׳ ברושים שרי העיר של נינוה
וגדוליה כי הגדולים נמשלו לארזים ולברושים · אמר כשיראו גדולי נינוה
החיל תאחזם רעדה : בחוצות יתהללו הרכב · כי לא יוכלו לצאת
חוץ לעיר להלחם עם החיל כי רבים הם מהם וגבורים מהם · והם הולכים
תוך העיר בחוצות כהוללים ומשוגעים : הרכב רוצה לומר רוכבי הרכב והם
הפרשים : ישתקשקון ברחובות · ילכו בבהלה ברחובות העיר · ופי׳
ישתקשקון יכו שוק אל שוק בלכתם בבהלה : מראיהן כלפידים · שיש
להם בשת כי בא קצם ואין להם כח להלחם כנגד אויביהם ישוב מראה פניהם
ישעיה י״ג אדום כלפידים · וכן אמר בבני בבל בעת מפלתם פני להבים פניהם ·
כי מי שיש לו בשת יתאדמו פניו : כברקים ירוצצו · מרוב בהלה ירוצו
ברחובות העיר מקצה אל קצה כי לא ידעו מה לעשות : יזכור אדיריו ·
יוכל לפרש על מלך נינוה כשיזכור האדירים שלו שילכו אל החומה יכשלו
בהליכתם מרוב הבהלה כשימהרו ללכת אל החומה והנה הוכן הסוכך אל
החומה מבחוץ לחתור בקיר החומה · ויתכן לפרשו גם כן על מלך בבל
שיזכור אדיריו שילכו אל החומה לכבשה והנה מרוב מרוצת כשימהרו ללכת
אל החומה יכשלו בהליכתם וכשיהיו אצל החומה יכינו הסוכך לעמוד תחתיו
ולחתור בחומה : חומתה · הה״א במפ״יק ר״ל חומת נינוה : הסוכך ·
הוא מכסה קרשים ועורות עליהם באים הנלחמים אל העיר ונכנסים תחתיו
עד החומה וחותרים תחתית החומה והוא מגן עליהם מן האבנים שמשליכים
מעל החומה : בהליכותם · כתיב בוי״ו לשון רבו׳ וקרי בהליכתם
לשון יחידה :

שערי הנהרות נפתחו וההיכל נמוג : והצב
גלתה העלתה ואמהתיה מנהגות כקול יונים

מתפפות

מתפפות על־לבביהן׃ ונינוה כברכת־מים מימי היא והמה נסים עמדו ואין מפנה׃

שערי הנהרות נפתחו • שערי המדינה היושבים לנהרות נפתחו ששברו
אנשי החיל הדלתות. וכיון שנפתחו השערי׳ אזלה היכל המלך שהוא סמוך
להם נמוג מכח המהלומות שהכו בשערים׃ והצב גלתה העלתה •
ההיכל שהוצב בשלוה ימים רבים בנינוה עתה נמוג ונגלתה נינוה שהיתה מכוסה
עד עתה שלא עבר בה זר׃ והעלתה• כמו נכרתה • מן כעלות גדיש איוב ה׳
בעתו׃ ואמהותיה• אמהות נינוה • והן הערות הגדולות וקראן אמהות
שילכו כשפחות בגולה׃ מנהגות • אשה אחותה מתופפות ומכות על
לבביהן על הכבוד שסר מהן וילכו בגולה כשפחות. כן פי׳ א״א ז״ל זה הפסוק•
ופי׳ והצב ומלכתא • ר״ל לפי שהיתה נצבת אצל המלך כמו שאמר נצבה תלים מה
שגל לימינך • והגיד רב שמואל פי׳ כי שם המלכה הצב׃ גלתה •
שהיתה נסתרת בחדר כמנהג המלכה והנשים הנכבדות• כמו שאמר כל תלים מה
כבודה בת מלך פנימה• ועתה גלתה ויצאה מחדרה• והעלתה על המרכבה
להוליכה בגולה • ואמהותיה מנהגות אותה ויהמו כקול הגה בקול
יונים מתופפות • כמו שאדם מכה בתוף כן הן מכות על לבביהן כדרך
הנשים הבוכות והמקוננות׃ ונינוה כברכת מים מימי היא • ונינוה
מימים קדמונים שהיתה היא בנויה מלאה מכל טוב כמו הברכה שהיא מלאה
מים • והברכה היא שאוספין בה המים או מי גשמים או מי מעין. ופי׳
כבית כנסת מיא מיומי קדם היא׃ והמה נסים• ועתה יושביה נסים
מהעיר הנמלטים ממנה בעת כבושה. וכשאומרים להם האויבי׳ עמדו עמדו
אין מי שיפנה פניו לקול קריאתם אלא נסים בכח׃

בזו כסף בזו זהב ואין קצה לתכונה כבד מכל כלי חמדה׃ בוקה ומבוקה ומבלקה ולב נמס ופק ברכים וחלחלה בכל־מתנים ופני כלם קבצו פארור׃ איה מעון אריות ומרעה הוא לכפרים אשר הלך אריה לביא שם גור אריה ואין מחריד׃ אריה טרף בדי גרותיו ומחנק ללבאתיו וימלא־טרף חריו ומענתיו טרפה׃

הִנְנִי אֵלַיִךְ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וְהִבְעַרְתִּי בֶעָשָׁן רִכְבָּהּ וּכְפִירַיִךְ תֹּאכַל חָרֶב וְהִכְרַתִּי מֵאֶרֶץ טַרְפֵּךְ וְלֹא יִשָּׁמַע עוֹד קוֹל מַלְאָכֵכֵה׃

בזו כסף בזו זהב. אומר הנביא כנגד הכשדים או אומרים איש לאחיו
בזו כסף בזו זהב כי הין רב תמנהו : ואין קצה לתכונה. אין
סוף לתכונת הממון שתמנהו ממה שהכין מלך נינוה וגדוליה. ות״ ולית סוף
לאוצריה : כבוד מכל כלי חמדה. כלי ככוד תמנהו יותר מכל כלי
חמדה שבעולם. ות״ קסו כל מאני חמדתא. ערוה שהיה דעתו לפרש מן
כסא׳ סימ׳ ג׳ התכבד כילק וכדברי רז״ל מכברין בין המטות. כלומר כברו העיר מכל
כלי חמדה : כלי. בחירק לשון יחיד : בוקה ומבוקה. ענין
ריקות. והכפל לחזק. כי מבוקה כמו בוקה אלא שנוספה בו המ״ם
ירמיה י״ו הנוספת על שרשי השמות. וכן ה עוזי ומעוזי : ומבולקה כרותה. ואמר
על נינוה שתהיה ריקה מכל טוב ונכרתת : ולב נמס. וכן יושביה יהיה
שמואל כ״ה להם לב נמס : ופיק ברכים. והוא כשלון כמו לפוקה ולמכשול לב. ופי׳
פיק ברכים כי כשמפחד אדם מאד ונבהל ארכובותיו נוקשות זו בזו מרעדה
דניאל ה׳ ורתת. וכן ת״ ונקוש רכובין. וכן אמר בבלשאצר וארכובתיה דא לדא
יואל ב׳ נקשן : קבצו פארור. פירשנוהו בנבואת יואל : איה מעון אריות.
כן יאמרו הגוים בחרבן נינוה כי היא הייתה מעון אריות כי ממנה היו יוצאים
אנשים כאריות טורפים בני העולם ומביאים הטרף לנינוה כי היא מעון לאריות
ומרעה לכפירים : אשר הלך אריה לביא שם. אריה לביא כמו
חבקוק ג׳ שמש ירח : גור אריה. כלם הלכו שם בטרפם ואין מחריד אותם. ות״
אתר דהוו אזלין מלכיא תמן בניהון שבקין : אריה טורף בדי גורותיו.
ויקרא כ״ה כדי להספיק לגורותיו. כמו די השיב לו : גורותיו משל לבנות ולבאותיו
משל לנבירו : ומחנק ללבאותיו. מחנק החיות בעבור לבאותיו. וכן
הענין משל למלך נינוה ושריה וגדוליה שהיו מביאים שלל העמים לנינוה :
הנני אליך. אמר לנינוה הנה אשי׳ פני אליך להשחיתך : והבערתי בעשן
רכבה. ר״ל באש גדולה שעולה עשנה מרחוק. ויונתן תרגם ואדליק באשתא
רתיכך : רכבה. שהייתה מתגאה ברוב רכב ופרשים : וכפיריך. משל
לבני החיל : טרפך. שהיית טורפת בני הארץ : ולא ישמע עוד קול
מלאכבה. מלאכיך שהיו מרימים קול על ארעת העמים לירא׳ם ולבהלם. כמו
מלכים ב׳ י״ח שעשה רב שקה על ירושלם שדבר עליהם גבוהות והפחידם גם על האל ית׳
ישעיה לו דבר ואמר שלא יוכל להציל ירושלם מיד מלך אשור. ודקדוק מלת מלאכבה
שמות כ״ט בה״א הכ״ף האחרונה מקום קמ״ץ והה״א כהא אשר עיתי אותכה והרומי כו. ואף
על פי שזכר בפסוק לשון נקבה ומלאכבה לשון זכר לשון נקבה הוא כנגד
העיר ולשון

העיר ולשון זכר הוא כינגד המלך שהוא סנחריב · ור׳ יונה כתב שענ׳ מקום
אילך והוא כמו מלאכבי על משקל נעריבי · התלואיבי : תלים קנ׳

ג הוֹי עִיר דָּמִים כֻּלָּהּ כַּחַשׁ פֶּרֶק מְלֵאָה לֹא
יָמִישׁ טָרֶף׃ קוֹל שׁוֹט וְקוֹל רַעַשׁ אוֹפָן וְסוּס
דֹּהֵר וּמֶרְכָּבָה מְרַקֵּדָה׃ פָּרָשׁ מַעֲלֶה וְלַהַב
חֶרֶב וּבְרַק חֲנִית וְרֹב חָלָל וְכֹבֶד פָּגֶר וְאֵין קֵצֶה
לַגְּוִיָּה יִכְשְׁלוּ בִּגְוִיָּתָם׃ מֵרֹב זְנוּנֵי זוֹנָה טוֹבַת
חֵן בַּעֲלַת כְּשָׁפִים הַמֹּכֶרֶת גּוֹיִם בִּזְנוּנֶיהָ
וּמִשְׁפָּחוֹת בִּכְשָׁפֶיהָ׃

הוי עיר דמים. הוי לשון קריאה. או הוא כמו אוי. וכן הה ווי: כחש.
שמכחשין ומשקרים איש באחיו · וכן מלאה פרק והוא כמו גזל שפורק
דבר מיד אחר · וכן ופרקת עולו. פורק ואין מציל: לא ימיש טרף. לא בראשית כ״ז
ימיש מתוכה טרף כי בכל יום ויום טורפים : קול שוט · ועתה ישמע תלים ז׳
מהאויבים הבאים עליה קול שוט שמכים הפרשים הסוסי׳ לרוץ : וקול רעש
אופן · שממהרי׳ ללכת לבא העיר : דוהר. כמו דהרות אביריו · והוא שופטים ה׳
כשמכה הסוס בארץ בכח ברגליו : מרקדה. מרוב מרוצתה כאלו מרקדה:
פרש מעלה ולהב חרב. פי׳ מעלה להב חרב. וי״ו ולהב כוי״ו וישא אברהם בראשית כ״ב
את עיניו · ות״י בחקרין מלה מסיק ולהוב ונצוב סייפין וזיקוק מורנין :
ורוב חלל. שיעשו הפרשים : וכובד פגר · כמו רב חלל. ענין כפול
במלות שונות: כי כבד הוא ענין רבוי. כמו עמך הכבד הזה. והדומים לו. מלכים א׳ ג׳
ופגר כמו חלל כי לא יקרא הגוף פגר אלא כשהוא מת: ואין קצה
לגויה יכשלו בגויתם · האויבים יכשלו בגויית החללים · אבל לשון גויה
יבא גם כן בגוף החי : מרוב זנוני זונה · כל זה בא לה מרוב הרעות
שעשתה · ודמה אותה לזונה כי הזונה עושה כן מוכרת הזונ׳ אחריה בכשפיה
ובהתיפותה בפניהם ועושה בהם כרצונה · וכן עשתה היא בגויי הארצות:

הִנְנִי אֵלַיִךְ נְאֻם יְהוָֹה צְבָאוֹת וְגִלֵּיתִי שׁוּלַיִךְ
עַל־פָּנָיִךְ וְהַרְאֵיתִי גוֹיִם מַעְרֵךְ וּמַמְלָכוֹת קְלוֹנֵךְ׃
וְהִשְׁלַכְתִּי עָלַיִךְ שִׁקֻּצִים וְנִבַּלְתִּיךְ וְשַׂמְתִּיךְ

כְּרֹאִי׃ וְהָיָה כָל־רֹאַיִךְ יִדּוֹד מִמֵּךְ וְאָמַר
שָׁדְּדָה נִינְוֵה מִי יָנוּד לָהּ מֵאַיִן אֲבַקֵּשׁ מ
מְנַחֲמִים לָךְ׃

הנני אליך. לפי שדמה אותה לזונה דמה חרבנה לקלון הזונה׃ מערך. כמו ערותך. והוא מן כמעד איש׃ והשלכתי שקוצים. דברי תיעוב ונִבול להשחית יופיך ולהמאיסך לכל העולם׃ ושמתיך כראי. כזבל. כמו וקסיר את מוראתו. ויונתן תרגם ואשוייך מכערא לעיני כל חזך׃ והיה כל רואיך ידוד ממך. כל אחד מהם ידוד וירחק ממך לרוב קלונך׃ ואמר שדדה נינוה. נינוה שהיתה מושלת בגוים עתה שדדה. והש״ין נקראת בקמ״ץ חט״ף׃ מי ינוד לה מאין אבקש מנחמים לך. כי כלם שמחים למפלתך מפני הרעות שעשית להם׃

מלכים א׳ ז׳

ויקרא א׳

הֲתֵיטְבִי מִנֹּא אָמוֹן הַיֹּשְׁבָה בַּיְאֹרִים מַיִם סָבִיב
לָהּ אֲשֶׁר־חֵיל יָם מִיָּם חוֹמָתָהּ׃ כּוּשׁ עָצְמָה
וּמִצְרַיִם וְאֵין קֵצֶה פּוּט וְלוּבִים הָיוּ בְּעֶזְרָתֵךְ׃
גַּם־הִיא לַגֹּלָה הָלְכָה בַשֶּׁבִי גַּם עֹלָלֶיהָ יְרֻטְּשׁוּ
בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת וְעַל־נִכְבַּדֶּיהָ יַדּוּ גוֹרָל וְכָל־
גְּדוֹלֶיהָ רֻתְּקוּ בַזִּקִּים׃

התיטבי מנוא אמון. אמר איך היית בוטחת בגדולתך ובגאונך ובהיותך עיר בצורה ונהרות סביב לך כמו שאמר שערי הנהרות נפתחו׃ וכי טובה את מנוא אמון והיא אלכסנדריא של מצרי׳. וכן תרגם יונתן הַאַת טבא מאלכסנדריא רבתא׃ היושבת ביאורי׳. בין היאורים ישבה שהם סביב לה גם נכנסים בעיר מתחת הארץ עד שלא היתה יראה ממטר. לפיכך אמר ביאורים מים סביב לה בין היאורי׳ ומי הים היו מקיפים אותה מים. ופירש ואמר אשר חיל ים פי׳ חומת יש לה. וכפל הענין לחזק ואמר מים חומתה. ועל זו לכדה נבוכדנצר כשכבש ארץ מצרים׃ כוש עצמה. ע״ן נקרא׳ בקמ״ץ חט״ף כמו עצמה ירבה. אמר וכן כוש שהיתה לה עצמה׃ ומצרים ואין קצה. וכן מצרים שאין קצה לעם אשר בה׃ וכן פוט ולובים שכולם היו בעזרתך עתה נפלו ביד נבוכדנצר׃ גם היא. נוא אמון וכוש ומצרים כל אחת מהן הלכו בגולה גם את תלכי בגולה כמוהן כי אין את טובה מהן׃ ואמר בגולה ואמר בשבי

בסמ׳ סימ׳ ב׳

ישעיה מ׳

ואמר בשבי וכפל הענין כמ"ש לחזק הענין: ידו גורל. שרשו ידד כשקל
רבו משערות ראשי. רבו דבריו משמן. ומי השליכו. כן כתבו רבי יהודה תלים ס"ט
ורבי יונה ז"ל. וא"א ז"ל כתב כי שרשו ידה והוא איתן מבנין הפעיל כמו וידו תלים נ"ה
אבן בי ומשפטם יידו. וידו היו"ד הכתובה יו"ד איתן והיו"ד פ"א הפעל נבלעת איכה ג'
בדגש: רתקו בזקים. מן עשה הרתוק. ורתוקות כסף. ופירוש אוסרו יחזקאל ז' ישעיה מ'
בשלשלאות כי זיקים הם שלשלאות והם רתוקות. וכאשר אמר רתקו בזקים יחזקאל כ"ב
הוא תוספת ביאור כי די לו ברתקו: וכן כמוהו למען בטע בטע. עשקו יחזקאל כ"ב
עשק. ומעלה מעל. ויגם דוד עם. והדומים להם: ויקרא ו'

גַּם־אַתְּ תִּשְׁכְּרִי תְּהִי נַעֲלָמָה גַּם־אַתְּ תְּבַקְשִׁי שמואל ב' י"ב
מָעוֹז מֵאוֹיֵב׃ כָּל־מִבְצָרַיִךְ תְּאֵנִים עִם־בִּכּוּרִים
אִם־יִנּוֹעוּ וְנָפְלוּ עַל־פִּי אוֹכֵל׃ הִנֵּה עַמֵּךְ
נָשִׁים בְּקִרְבֵּךְ לְאֹיְבַיִךְ פָּתוֹחַ נִפְתְּחוּ שַׁעֲרֵי אַרְצֵךְ
אָכְלָה אֵשׁ בְּרִיחָיִךְ׃ מֵי מָצוֹר שַׁאֲבִי־לָךְ
חַזְּקִי מִבְצָרָיִךְ בֹּאִי בַטִּיט וְרִמְסִי בַחֹמֶר הַחֲזִיקִי
מַלְבֵּן׃ שָׁם תֹּאכְלֵךְ אֵשׁ תַּכְרִיתֵךְ חֶרֶב
תֹּאכְלֵךְ כַּיָּלֶק הִתְכַּבֵּד כַּיֶּלֶק הִתְכַּבְּדִי כָּאַרְבֶּה׃

גם את תשכרי. גם את כמו נוא וכוש ומצרים תשתה כוס התרעלה ותשכרי
ממנו: תהי נעלמה. כלומר כאילו לא היית על דרך ושתו ולעו והיו כלוא עובדיה א'
היו: תהי כמו תהיה. או היא נסתרת כי דרך המקרא לדבר לנכח ושלא
לנכח בפסוק אחד: גם את תבקשי מעוז מאויב. מפחד האויב תבקשי
מעוז ומבצר להשגב בו: כל מבצריך. ומה יועילו לך מבצריך כי
כלם יהיו נוחים להכבש כמו התאנים המבושלים. כי במעט תנועה שיניע
האדם את האילן יפלו על פי אוכל המניע אותם. כן יפלו מבצריך ביד אויב:
עם בכורים. כמו ובכורים. וכן אדמוני עם יפה עינים כמו ויפה. והמשיל שמואל א' י"ו
המבצרים לתאנים שיתאוה אדם להם ויותר כשהם בכורים שמפתה אדם להם
ומתאוה יותר. כן מפתה האויב למבצריך לכבש': הנה עמך נשים
בקרבך. כמו הנשים שאין בהם כח להלחם: פתוח נפתחו. כלומר נראה
כאילו נפתחו מאליהם כי קל מהרה שברום ופתחום האויבי' וכאילו אש אכלה
בריחיך: מי מצור שאבי לך. כלומר עשי לך כל מה שתוכלי לעשות
כי לא יועילך: באי בטיט. לרמסו לעשות ממנו הלבנים. וכפל הענין כמ"ש

ואמר ורמסי בחומר: החזיקי מלבן· כמו כבשן הלבנים שעורפין אותם בו.
שם. מכנריך: תאכלך אש· האויב: תאכלך כילק · כמו הילק שאוכל
התבואה עד כלה: התכבד כילק· התכבד מקו״ר· התכבדי·עו״י כינד נינוה·
והם ענין רבוי· כלומ׳ מה יועילך אם הרבית כעם כבד כי לא יועילו ולא
יצילו · וי״מ התכבד התכבדי מדברי רז״ל מכבדין בין המטות· מכבדות
של תמרה · כי הילק והארבה מכבדין השדה מן התבואה · ות״י יתעוען
כקמצא יתקלוען כגובא :

הִרְבֵּית רֹכְלַיִךְ מִכּוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם יֶלֶק פָּשַׁט וַיָּעֹף
: מִנְּזָרַיִךְ כָּאַרְבֶּה וְטַפְסְרַיִךְ כְּגוֹב גּוֹבָי הַחוֹנִים
בַּגְּדֵרוֹת בְּיוֹם קָרָה שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנוֹדַד וְלֹא־
נוֹדַע מְקוֹמוֹ אַיָּם : נָמוּ רֹעֶיךָ מֶלֶךְ אַשּׁוּר
יִשְׁכְּנוּ אַדִּירֶיךָ נָפֹשׁוּ עַמְּךָ עַל־הֶהָרִים וְאֵין
מְקַבֵּץ : אֵין־כֵּהָה לְשִׁבְרֶךָ נַחְלָה מַכָּתֶךָ כֹּל
שֹׁמְעֵי שִׁמְעֲךָ תָּקְעוּ כַף עָלֶיךָ כִּי עַל־מִי לֹא־
עָבְרָה רָעָתְךָ תָּמִיד :

הרבית· אמר מה יועילך סוחריך שהרבית בתוכך ככוכבי השמים· כי כמו
הילק שפשט בארץ ואחר כך עף קל מהרה כן עמו הם ואבדו ולא הועילם
עשרם: מנזריך· גדוליך וקציניך מענין נזר· ודג״ש הע״ן לתפארת הקריאה וכמוהו
ירמיה נ״א רבים : וטפסריך· כמו שריך או נגידיך· וכן פקדו עליה טפסר · והוא
בחילוק הטי״ת וזה בפת״ח הטי״ת ואחד הוא במשקל· וכענין המשילם לארבה
שמנהג הארבה שיחנו וידבקו בכותלי׳ ביום קרה וכחום היום ילכו ולא ישאר
אחד. ולא נודע בכותלים מקומו אים. לא נכר בגדרות איה חנו ולא יודע
גם כן איה הם· כלומר אנה הלכו ועפו קל מהרה · ואמר מקומו על כל
אחד מהם ואמ׳ אים על כלם · וכן שרי נינוה וגדוליה שהיו חונים בהשקט
וכשבא האויב עליהם לא הועילם עשרם וגדולתם מי שברח ברח מי שנהרג
נהרג לא נודע מי הוא הגדול והשר : כגוב גובי· כמו גובים · וכן
ירמיה כ״ב וקרע לו חלוני כמו חלונים· והדומים לו. ות״ג ארבה גובאי· ומה שאמר כגוב
גובי ר״ל המין הגדול שבמיני הארבה כמו מלך מלכים : בגדרות · הם
ד״ה א׳ ד׳ כותלי הגנים והכרמים· והוא קבוץ מן יושבי נטעים וגדרה · ונודד מפעלי
מיכה א׳ הכפל מבנין הדומה למרובע לפי שהוא פתח· כמו אשר עולל לי· אבל
נודד פועל

נודד פושט ועף. כן כתבו רבי יונה · וא"א ז"ל כתב שהוא לא נזכר שם
פעלו מנחי הע"ן · כמו באין תהומות חוללתי · וענינו ענין תנועה · כמו משלי ח׳
נדדו ממני · ותדד שנתי מעיני · ידוד ממך : נמו רעיך · מנהיגי תהלים ל"א
המלך ויועציו עתה לא יהיה להם יד להצילך מכף האויב והרי הם כאילו הם בראשית ל"א
ישנים : ישכנו אדיריך · כאילו שכבו בקבר ומתו כי לא יועילו ולא יצילו.
וכן שכנה דומה נפשי : נפושו עם · כמו נטוש על דעת יונתן שתרגם תהלים צ"ד
אתבדרו · ויתכן היותו ענין רבוי כמו ופשו פרשיו · כי תפושו כעגלה דשא · חבקוק א׳
ופי רבו עמך שהם נפוצים על ההרים ואין מקבץ · ולפי שקרא למנהיגים רועים ירמיה נ׳
אמר על העם שהם נפוצים על ההרים כלומר כצאן אשר אין להם רועה ואין
מקבץ אותם : אין כהה לשברך · כהה ענין רפואה · כמו כהה הנגע · ויקרא י"ג
והוא ענין הקמוט והעצור כי כאשר הנגע או השבר קרוב לרפואה יתקמט
העור סביבותיו : לשברך · אמר כנגד מלך אשור שזכר : נחלה מכתך ·
אמר על המכה נפעלה ואף על פי שהוא פועלה כי האדם הוא הנחלה
והמכה היא המחלה על הסבה השנית כי הסבה ראשונה המביא אותה אף
על פי כן מרוב החלאים אשר במכה ההיא היא נפעלת על החלאים
ההם כלומר מלאה מהם. וכן כי כלה ונחרצה · כי כלה ישעיה י׳
אך נבהלה על זה הדבר: תקעו כף עליך · צפניה א׳
לשמחה · כמו ויכו כף ויאמרו יחי מלכים ב׳ י"א
המלך · וכל עצי השדה ישעיה נ"ה
ימחאו כף :